HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

7 noiembrie 2018*

„Trimitere preliminară – Politica socială – Directiva 97/81/CE – Acordul-cadru privind munca pe fracțiune de normă, încheiat de CES, UCIPE și CEIP – Clauza 4 – Principiul nediscriminării – Lucrători pe fracțiune de normă – Pensie pentru limită de vârstă – Calculul cuantumului pensiei – Luare în considerare a perioadelor de vechime în muncă efectuate înainte de expirarea termenului de transpunere a Directivei 97/81/CE – Aplicare imediată în privința efectelor viitoare ale unei situații născute sub imperiul legii vechi”

În cauza C-432/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit), prin decizia din 12 iulie 2017, primită de Curte la 17 iulie 2017, în procedura

Dermod Patrick O’Brien

împotriva

Ministry of Justice, fostul Department for Constitutional Affairs,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta, vicepreședintă, îndeplinind funcția de președinte al Camerei întâi, domnii J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev (raportor), C. G. Fernlund și S. Rodin, judecători,

avocat general: doamna J. Kokott,

grefier: domnul R. Schiano, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 13 iunie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru domnul O’Brien, de C. Jones, solicitor, de T. Burton, barrister, de R. Crasnow, QC, și de R. Allen, QC;

– pentru guvernul Regatului Unit, de S. Brandon și de C. Crane, în calitate de agenți, asistați de J. Cavanagh, QC, și de R. Hill, barrister;

– pentru Comisia Europeană, de M. van Beek și de N. Yerrell, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

* Limba de procedură: engleza.

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea Directivei 97/81/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind acordul-cadru cu privire la munca pe fracțiune de normă, încheiat de UCIPE, CEIP și CES (JO 1998, L 14, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 35), astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/23/CE a Consiliului din 7 aprilie 1998 (JO 1998, L 131, p. 10, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 46) (denumită în continuare „Directiva 97/81").

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Dermod Patrick O'Brien, pe de o parte, și Ministry of Justice (Ministerul Justiției, Regatul Unit), fostul Department for Constitutional Affairs (Departamentul pentru afaceri constituționale), pe de altă parte, în legătură cu cuantumul pensiei sale pentru limită de vârstă datorate ca urmare a funcției judiciare pe care a exercitat-o cu fracțiune de normă.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 În conformitate cu Directiva 98/23 privind extinderea la Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord a aplicării Directivei 97/81, termenul de transpunere a acestei directive stabilit pentru acest stat a expirat la 7 aprilie 2000.

4 Articolul 1 din Directiva 97/81 precizează că scopul acesteia este punerea în aplicare a acordului-cadru privind munca pe fracțiune de normă, încheiat la 6 iunie 1997 între organizațiile interprofesionale cu vocație generală (UCIPE, CEIP și CES) (denumit în continuare „acordul-cadru").

5 Clauza 4 din acordul-cadru, intitulată „Principiul nediscriminării", prevede:

„(1) În ceea ce privește condițiile de încadrare în muncă, lucrătorii pe fracțiune de normă nu sunt tratați într-un mod mai puțin favorabil decât lucrătorii cu normă întreagă comparabili numai din cauză că primii lucrează pe fracțiune de normă, cu excepția cazului în care tratamentul diferențiat este justificat de motive obiective.

(2) Acolo unde este cazul, se aplică principiul *pro rata temporis*.

(3) Modalitățile de aplicare a prezentei clauze sunt definite de statele membre și de partenerii sociali, având în vedere legislația europeană [și] legislația, convențiile colective și practicile naționale.

[…]"

Dreptul Regatului Unit

6 Plata pensiilor de magistrat este reglementată de Judicial Pensions Act 1981 (Legea din 1981 privind pensiile profesiilor judiciare, denumită în continuare „Legea din 1981 privind pensiile din domeniul profesiilor judiciare") și prin Judicial Pensions and Retirement Act 1993 (Legea din 1993 privind pensiile și pensionarea persoanelor din cadrul profesiilor judiciare, denumită în continuare „Legea din 1993").

7 Legea din 1981 este aplicabilă persoanelor numite în funcție înainte de 31 martie 1995, cu excepția cazului în care acestea optează să beneficieze de pensia pentru limită de vârstă în temeiul Legii din 1993. Legea din 1993 este aplicabilă persoanelor numite în funcție începând cu 31 martie 1995.

8 În temeiul acestor două legi, o pensie poate fi plătită oricărei persoane care iese la pensie dintr-o „funcție judiciară care îndeplinește condițiile prevăzute" (*qualifying judicial office*), cu condiția să fi atins vârsta de 65 de ani și, în ceea ce privește persoanele care intră în domeniul de aplicare al Legii din 1993, să fi exercitat respectiva funcție o perioadă de cel puțin cinci ani.

9 La data la care domnul O'Brien s-a pensionat, numai magistrații cu normă întreagă și magistrații salariați cu fracțiune de normă erau considerați că exercită o „funcție judiciară care îndeplinește condițiile prevăzute", ceea ce nu era cazul magistraților cu fracțiune de normă remunerați pe baza unor indemnizații acordate pentru fiecare zi lucrată, precum „*recorders*".

10 Atât regimul Legii din 1981, cât și cel al Legii din 1993 prevăd că cuantumul pensiei pentru limită de vârstă a unui magistrat care și-a desfășurat activitatea cu normă întreagă se întemeiază pe cuantumul venitului obținut în ultimul an de exercitare a funcției și pe numărul de ani de vechime într-o funcție judiciară calculat până la data pensionării.

11 În temeiul Legii din 1981, un *circuit judge* (judecător de instanță de apel) trebuia să fi avut o vechime în profesie de 15 ani pentru a putea beneficia de o pensie pentru limită de vârstă egală cu jumătate din cuantumul ultimei remunerații anuale. Perioada corespunzătoare în temeiul Legii din 1993 este de 20 de ani.

12 Ambele regimuri prevăd că un magistrat care a avut o carieră mai scurtă beneficiază de o pensie pentru limită de vârstă redusă proporțional, corespunzătoare duratei exercitării funcției. De asemenea, la ieșirea la pensie, se plătea o sumă forfetară, al cărei cuantum era bazat pe cel al pensiei anuale pentru limită de vârstă.

13 Regatul Unit a transpus Directiva 97/81 prin intermediul Part-time Workers (Prevention of Less Favourable Treatment) Regulations 2000 (SI 2000/1551) [Regulamentul nr. 1551 din 2000 privind lucrătorii cu fracțiune de normă (prevenirea unui tratament mai puțin favorabil)], intrat în vigoare la 1 iulie 2000. Acest regulament prevede că lucrătorul pe fracțiune de normă nu trebuie să fie tratat mai puțin favorabil de angajatorul său față de un lucrător cu normă întreagă într-o situație comparabilă și că, în această privință, trebuie să se aplice principiul *pro rata temporis*, cu excepția cazului în care aplicarea acestui principiu nu este adecvată.

Litigiul principal și întrebarea preliminară

14 Domnul O'Brien, înscris în barou în cursul anului 1962, a fost numit Queen's Counsel în cursul anului 1983. El a exercitat funcția de *recorder* la Crown Court de la 1 martie 1978 până la 31 martie 2005, dată la care a ieșit la pensie la vârsta de 65 de ani. În calitate de „*recorder*", el nu percepea un salariu, ci era remunerat pe baza unor indemnizații acordate pentru fiecare zi lucrată.

15 În luna iunie 2005, domnul O'Brien a solicitat Departamentului pentru afaceri constituționale să beneficieze de o pensie pentru limită de vârstă pe aceeași bază, ajustată *pro rata temporis*, ca cea plătită foștilor magistrați care au lucrat cu normă întreagă și care au exercitat aceleași funcții ca el sau funcții similare. Departamentul pentru afaceri constituționale l-a informat că nu se încadra în categoriile de magistrați care pot beneficia de o pensie pentru limită de vârstă de magistrat.

16 În luna septembrie 2005, domnul O'Brien a sesizat Employment Tribunal [Tribunalul pentru Litigii de Muncă, Regatul Unit], susținând că avea dreptul la o asemenea pensie în temeiul Directivei 97/81 și al actelor normative de transpunere a acesteia în dreptul național. Această instanță i-a admis acțiunea,

însă el a căzut în pretenții în apel în fața Employment Appeal Tribunal (Tribunalul de Apel pentru Litigii de Muncă, Regatul Unit), apoi în fața Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [Curtea de Apel (Anglia și Țara Galilor) (Secția civilă), Regatul Unit]. Ca urmare a unei căi de atac formulate în fața sa, Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit) a sesizat Curtea cu o cerere de decizie preliminară.

17 Prin Hotărârea din 1 martie 2012, O'Brien (C-393/10, EU:C:2012:110), după ce a amintit că revenea instanței naționale sarcina de a stabili dacă domnul O'Brien trebuia considerat lucrător pe fracțiune de normă, în sensul clauzei 2 alineatul (1) din acordul-cadru, Curtea a apreciat că dreptul național nu poate să instituie o distincție între judecătorii cu normă întreagă și cei cu fracțiune de normă remunerați pe baza unor indemnizații acordate pentru fiecare zi lucrată, cu excepția cazului în care o astfel de diferență de tratament este justificată de motive obiective.

18 Ca urmare a acestei hotărâri, Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit) a statuat, printr-o hotărâre din 6 februarie 2013, că, în perioada în discuție în litigiul principal, domnul O'Brien trebuia să fie considerat lucrător cu fracțiune de normă, în sensul clauzei 2 alineatul (1) din acordul-cadru, și că nu fusese prezentată nicio justificare obiectivă pentru a înlătura principiul remunerării magistraților cu fracțiune de normă pe aceleași baze ca cele ale magistraților cu normă întreagă, sub rezerva unor ajustări *pro rata temporis*. Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit) i-a recunoscut, așadar, domnului O'Brien dreptul de a beneficia de o pensie pentru limită de vârstă în aceleași condiții ca un *circuit judge* (judecător de instanță de apel).

19 Cauza a fost apoi trimisă spre judecare la Employment Tribunal (Tribunalul pentru litigii de muncă) pentru stabilirea cuantumului pensiei pentru limită de vârstă la care avea dreptul domnul O'Brien. În fața acestei instanțe, s-a ridicat problema dacă, la determinarea acestui cuantum, ar trebui să se ia în considerare întreaga perioadă în care persoana interesată și-a exercitat funcția, de la data numirii sale la 1 martie 1978, și anume 27 de ani, sau numai perioada de exercitare a funcției ulterioară datei expirării termenului de transpunere a Directivei 97/81, și anume mai puțin de cinci ani. Employment Tribunal (Tribunalul pentru Litigii de Muncă) a apreciat că trebuia să se țină seama de întreaga durată de exercitare a funcției, însă Employment Appeal Tribunal (Tribunalul de Apel pentru Litigii de Muncă) a statuat în sens contrar. Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [Curtea de Apel (Anglia și Țara Galilor) (Secția civilă), Regatul Unit] a confirmat această din urmă decizie. Domnul O'Brien a formulat recurs la instanța de trimitere.

20 Potrivit deciziei de trimitere, majoritatea membrilor Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit) tinde să considere că Directiva 97/81 are ca efect să interzică discriminarea împotriva lucrătorilor cu fracțiune de normă atunci când pensia pentru limită de vârstă devine exigibilă. Această directivă ar fi aplicabilă *ratione temporis* atunci când pensia pentru limită de vârstă devine exigibilă după data intrării sale în vigoare. În cazul în care o parte din vechime a fost dobândită înaintea acestei date, directiva menționată ar fi aplicabilă efectelor viitoare ale unei asemenea situații.

21 Cu toate acestea, potrivit deciziei de trimitere, Curtea nu a avut încă ocazia să se pronunțe cu privire la argumentul potrivit căruia o pensie ocupațională pentru limită de vârstă trebuie să fie considerată, astfel cum s-ar putea deduce din Hotărârea din 6 octombrie 1993, Ten Oever (C-109/91, EU:C:1993:833), ca fiind o remunerare prorogată cu privire la care drepturile sunt dobândite în perioada de exercitare a activității care face obiectul remunerării. Or, dacă un astfel de argument ar fi acceptat, Directiva 97/81 nu ar putea, în conformitate cu principiul general al neretroactivității, să aducă atingere drepturilor dobândite sau, precum în cazul domnului O'Brien, drepturilor nedobândite înainte de intrarea sa în vigoare, în absența unor dispoziții în directiva menționată care să înlăture acest principiu. Deși majoritatea membrilor instanței de trimitere tinde să considere că soluția care rezultă din Hotărârea din 6 octombrie 1993, Ten Oever (C-109/91, EU:C:1993:833), nu poate fi transpusă în litigiul principal, ea apreciază totuși că soluția pe care trebuie să o rețină nu se impune cu evidență.

22 În aceste condiții, Supreme Court of the United Kingdom (Curtea Supremă a Regatului Unit) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Directiva [97/81], în special clauza 4 din [acordul-cadru], referitoare la principiul nediscriminării, impune ca perioadele de vechime anterioare datei de expirare a termenului de transpunere a directivei să fie luate în considerare la calcularea cuantumului pensiei pentru limită de vârstă a unui lucrător cu fracțiune de normă, în cazul în care ar fi luate în considerare la calcularea pensiei pentru limită de vârstă a unui lucrător cu normă întreagă comparabil?"

Cu privire la întrebarea preliminară

23 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Directiva 97/81 trebuie interpretată în sensul că perioadele de vechime anterioare datei de expirare a termenului de transpunere a acestei directive, luate în considerare în vederea stabilirii pensiei pentru limită de vârstă a unui lucrător cu normă întreagă, trebuie să fie luate în considerare pentru stabilirea drepturilor la pensie ale unui lucrător cu fracțiune de normă comparabil.

24 În speță, trebuie arătat că domnul O'Brien și-a exercitat funcția de judecător cu fracțiune de normă remunerat pe baza unor indemnizații acordate pentru fiecare zi lucrată între 1 martie 1978 și 31 martie 2005, și anume, în mare parte, într-o perioadă anterioară expirării, la 7 aprilie 2000, a termenului de transpunere a Directivei 97/81 în Regatul Unit. Or, în acea perioadă, sistemul național de pensii din domeniul profesiilor judiciare nu prevedea ca judecătorii cu fracțiune de normă remunerați pe baza unor indemnizații acordate pentru fiecare zi lucrată să beneficieze de o pensie pentru limită de vârstă în temeiul acestor funcții.

25 În plus, reiese din dosarul de care dispune Curtea că judecătorii dobândesc dreptul la pensie în temeiul sistemului de pensii din domeniul profesiilor judiciare aplicabil în Anglia și în Țara Galilor în funcție de perioadele de vechime care dau dreptul la pensie. Sistemele de pensii pertinente sunt sisteme denumite ale „ultimelor salarii", în temeiul cărora pensia judecătorilor se calculează înmulțind o parte determinată a veniturilor din ultimul an de exercitare a funcției care dă dreptul la pensie cu numărul total de ani și de zile de vechime la data pensionării.

26 Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, normele de procedură sunt, în general, aplicabile de la data la care intră în vigoare (Hotărârea din 11 decembrie 2012, Comisia/Spania, C-610/10, EU:C:2012:781, punctul 45), spre deosebire de normele de fond, care sunt interpretate de regulă în sensul că nu vizează situații consolidate anterior intrării lor în vigoare decât în măsura în care rezultă în mod clar din formularea, din finalitatea sau din economia lor că un astfel de efect trebuie să le fie atribuit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 noiembrie 1981, Meridionale Industria Salumi și alții, 212/80-217/80, EU:C:1981:270, punctul 9, precum și Hotărârea din 23 februarie 2006, Molenbergnatie, C-201/04, EU:C:2006:136, punctul 31).

27 Este important să se adauge că o normă de drept nouă se aplică începând de la intrarea în vigoare a actului care o instituie și că, deși ea nu se aplică situațiilor juridice născute și definitiv consolidate înainte de această intrare în vigoare, ea se aplică imediat efectelor viitoare ale unei situații născute sub imperiul legii vechi, precum și situațiilor juridice noi. Soluția nu este diferită, sub rezerva principiului neretroactivității actelor juridice, decât dacă noua normă este însoțită de dispoziții speciale care stabilesc în mod specific condițiile de aplicare în timp ale acesteia (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 martie 2015, Comisia/Moravia Gas Storage, C-596/13 P, EU:C:2015:203, punctul 32 și jurisprudența citată).

28 Este necesar să se amintească de la bun început că nici Directiva 97/81, nici acordul-cadru nu derogă de la principiul amintit la punctul precedent (Hotărârea din 10 iunie 2010, Bruno și alții, C-395/08 și C-396/08, EU:C:2010:329, punctul 54).

29 Prin urmare, trebuie să se examineze dacă dobândirea progresivă a unor drepturi la pensie în perioada care precedă data de expirare a termenului de transpunere a Directivei 97/81 în Regatul Unit are ca efect faptul că situația juridică a reclamantului din acțiunea principală trebuie considerată ca fiind definitiv consolidată la acea dată.

30 Guvernul Regatului Unit susține în această privință că remunerațiile prorogate care iau forma unui drept la pensie ocupațională ar crește în același mod ca celelalte forme de remunerație. În cazul sistemelor de pensie din domeniul profesiilor judiciare în discuție în litigiul principal, pensia ar fi dobândită pe baza perioadelor succesive de vechime care dau, fiecare, dreptul la pensie, drepturile la pensie crescând astfel pe măsură ce fiecare perioadă de vechime este îndeplinită. Prin urmare, dat fiind că, la sfârșitul fiecărei perioade de vechime, dreptul la pensie dobândit corespunzător și-ar epuiza efectele, nu ar putea să se țină deci seama de drepturile la pensie dobândite anterior datei de expirare a termenului de transpunere a Directivei 97/81 în Regatul Unit.

31 Referindu-se în această privință la Hotărârea din 17 mai 1990, Barber (C-262/88, EU:C:1990:209), și la Hotărârea din 6 octombrie 1993, Ten Oever (C-109/91, EU:C:1993:833), guvernul Regatului Unit subliniază particularitatea acestei forme de remunerare care constă într-o disociere temporală între constituirea dreptului la pensie, care se realizează progresiv de-a lungul carierei lucrătorului, și plata efectivă a prestației, care este în schimb prorogată până la o vârstă dată.

32 Cu toate acestea, este necesar să se arate, pe de o parte, că împrejurările din cauza principală se deosebesc de cele aflate la originea cauzelor în care s-au pronunțat acele hotărâri, în care era în discuție aplicarea în timp a efectelor unei hotărâri.

33 În această privință, trebuie să se amintească faptul că chestiunea efectului retroactiv al unei norme de drept nu poate fi confundată cu cea a efectelor în timp ale unei hotărâri a Curții. Astfel cum Curtea a amintit în Hotărârea din 17 mai 1990, Barber (C-262/88, EU:C:1990:209), condițiile la care este supusă limitarea în timp a efectelor unei hotărâri țin de existența unor tulburări grave pe care aceasta ar putea să le genereze pentru trecut.

34 În speță, trebuie să se constate că guvernul Regatului Unit nu a solicitat la niciun moment Curții să limiteze în timp efectele Hotărârii din 1 martie 2012, O'Brien (C-393/10, EU:C:2012:110). Or, o astfel de limitare nu poate fi admisă decât în însăși hotărârea prin care se statuează asupra interpretării solicitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 1990, Barber, C-262/88, EU:C:1990:209, punctul 41).

35 Pe de altă parte, în ceea ce privește argumentul guvernului Regatului Unit potrivit căruia ar trebui să se facă distincție între calculul vechimii necesare pentru a beneficia de o pensie pentru limită de vârstă și drepturile la pensie, trebuie arătat că împrejurarea că un drept la pensie este dobândit definitiv la sfârșitul perioadei de vechime corespunzătoare nu permite să se concluzioneze că situația juridică a lucrătorului trebuie să fie considerată ca fiind definitiv consolidată. În această privință, trebuie constatat că doar într-o etapă ulterioară și ținând seama de perioadele de vechime relevante lucrătorul respectiv va putea valorifica efectiv acest drept în vederea plății pensiei sale pentru limită de vârstă.

36 Prin urmare, într-o situație precum cea din litigiul principal, în care constituirea drepturilor la pensie se extinde pe perioade atât anterioare, cât și ulterioare expirării termenului de transpunere a Directivei 97/81, trebuie să se considere că stabilirea acestor drepturi este reglementată de dispozițiile acestei directive, inclusiv în ceea ce privește perioadele de vechime anterioare datei intrării în vigoare a acesteia.

37 În această privință, trebuie să se facă distincția între o astfel de situație și cea, invocată de guvernul Regatului Unit în susținerea argumentelor sale, a colegilor reclamantului din litigiul principal ieșiți la pensie înainte de expirarea termenului de transpunere a Directivei 97/81.

38 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că Directiva 97/81 trebuie interpretată în sensul că, într-un caz precum cel în discuție în litigiul principal, perioadele de vechime anterioare datei de expirare a termenului de transpunere a acestei directive trebuie să fie luate în considerare pentru stabilirea drepturilor la pensia pentru limită de vârstă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

39 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

Directiva 97/81/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind acordul-cadru cu privire la munca pe fracțiune de normă, încheiat de UCIPE, CEIP și CES, astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/23/CE a Consiliului din 7 aprilie 1998, trebuie interpretată în sensul că, într-un caz precum cel în discuție în litigiul principal, perioadele de vechime anterioare datei de expirare a termenului de transpunere a Directivei 97/81, astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/23, trebuie să fie luate în considerare pentru stabilirea drepturilor la pensia pentru limită de vârstă.

Semnături